

יחידה זו תעסוק במקומות משמעותיים לתלמידים. במהלכה נבחן אילו חלקים בהיסטוריה של המקומות הללו אנו מכירים, אילו חלקים איננו מכירים, ומה הקשר בין המפה לבין מה שאנחנו רואים מסביבנו. לסיכום, נכיר את המושג "נכבה".

מטרות

1. לעודד ביקורתיות בנוגע למושג "מפה".
2. לעורר סקרנות ושאלות לגבי ההיסטוריה של המקום שממנו מגיע כל תלמיד.
3. לאפשר היכרות מעמיקה בין התלמידים בכיתה.
4. לעורר עניין ורצון לדעת יותר על מה שקרה לפני ובמהלך 1948.

יחידה 1: אנחנו על המפה. ואני? על איזו מפה?

חומרי עזר: דוגמאות מתוך מפה

דוגמאות מתוך מפה שהופקה על-ידי מחלקת המדידות של משרד העבודה ב 1959, והסתמכה על מפה בריטית מ-1942. במפה מופיעים היישובים הפלסטיניים שהיו בארץ עד הנכבה (שמם מצוין באנגלית). בצבע סגול ובעברית מצוינת התווית "הרוס" ליד היישובים שנהרסו, ומסומנים יישובים יהודים חדשים שהוקמו עד למועד עדכון המפה. דוגמה נוספת ממפה זו ניתן למצוא בחומרי עזר 3 של יחידה 3.

לקריאה נוספת

- בנבנישתי, מ. (2006), "המפה העברית", בתוך: דהאן, י. ווסרמן ה. (עורכים), **להמציא אומה**, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 157-198.
- ברגר, ת. (2008), **ברוח בין עולם לצעצוע - על המודל בתרבות הישראלית**, תל-אביב: רסלינג (בקשר ליחידה זו, מומלץ הפרק "איך עושים דברים עם מפה". עמ' 47-62).

התמצאות בערנה:

כל מילות המפתח

מספר יחידה

מהלך הפעילות

1. שר טוט מפה אישית: כל תלמיד יתבקש לצייר את מפת הארץ ולסמן עליה שלושה מקומות משמעותיים עבורו (למשל, מקומות שהכי אוהבים, שמהם מפחדים, שאליהם מתגעגעים וכו').
2. הצגת התוצרים: התלמידים יציגו בפני הכיתה את המפות שהכינו ואת המקומות שבחרו.

הערה למורה: בכיתה רבת תלמידים אפשר להציג את המפות האישיות בקבוצות קטנות ואת הדיון לקיים במסגרת הכיתה.

הצעה להרחה:

- האם המפה שציירתם הייתה נראית אותו דבר אילו צייר אותה מישהו שבא ממקום אחר?
- מה המשמעות שאנחנו מקנים למפה?
- מפה נתפסת ככלי אובייקטיבי המייצג את המציאות. מה דעתכם על התפיסה הזו?

הערה למורה: לצורך העשרת הדיון, אפשר להשתמש בטקסטים העוסקים בתפיסות לגבי השימוש במפה, מתוך ההצעות לקריאה נוספת.

3. דיון בכיתה:

- למה בחרתם את המקומות שבהם בחרתם?
- האם יש משהו משותף לכל המקומות שבחרתם בהם?
- האם יש משהו משותף לכל המפות?
- בתחילת הפעילות ניתנה ההוראה "לצייר את מפת הארץ" - איך ידעתם איזו מפה לצייר? האם הייתם מציירים מפה אחרת אילו נאמר לכם לצייר את מפת "מדינת ישראל" או "ארץ ישראל"? מה המשמעות של שימוש במילים אחרות המתארות את המקום הזה?

4. שאלות לסיכום הדיון:

- מה אתם יודעים על ההיסטוריה של המקומות שבהם בחרתם?
- האם מישהו יודע מה היה במקומות שבחר לפני שנת 1948?
- המורה יראה את המפה שבחומר עזר 1 (מפה ישראלית משנות החמישים שבה מסומנים יישובים פלסטיניים שנהרסו), וישאל: נסו לנחש, ממתי המפה? מה מיוחד במפה הזו? מה יש בה? מה חסר בה? האם היא שונה מהמפות שאתם מכירים של הארץ? המפה מראה את השינוי הדרמטי שעבר על הארץ מ-1948.

5. סיכום:

- רבים מהיישובים הפלסטיניים שהיו קיימים עד 1948 נהרסו ותושביהם גורשו. המפות שאנו מכירים כיום לא מסמנות את היישובים הללו, וזו אחת הסיבות שבעטיה אנחנו בדרך כלל לא מכירים את ההיסטוריה הקרובה של המקום שלנו - את ההיסטוריה הפלסטינית של המקום עד 1948. אחת הסוגיות המרכזיות בהיסטוריה שלנו היא מה שקרה פה ב-1948. אנו, היהודים-הישראלים, קוראים לאירועים שסביב 1948 מלחמת העצמאות, בעוד שעבור הפלסטינים זו הנכבה. האם שמעתם על הנכבה קודם? - האם אתם יודעים מה היא הנכבה? - מה אתם יודעים על כך?

6. פירוש המושג "נכבה":

"נכבה" (نكبة) היא מילה בערבית שפירושה "אסון גדול" או "קטסטרופה". היא מתייחסת להרס רוב היישובים הפלסטיניים ב-1948, להפיכת תושביהם לפליטים ולהרס התרבות והחיים הפלסטיניים. הנכבה החלה ב-1948 בשטח שהפך למדינת ישראל. למרות שהנכבה מוצגת לרוב כסיפור של הפלסטינים, זהו למעשה גם הסיפור שלנו: הנכבה היא חלק מאיתנו גם אם אנו לא מכירים אותה. בשיעורים הבאים ננסה להכיר את ההיסטוריה הזו.

מפה היא ניסיון לייצג את המציאות, כלי עזר לדימוי המרחב. מפות נתפסות לרוב ככלי מהימן הנאמן למציאות ומייצג את הנוף באופן אובייקטיבי ומדויק; אך מפה היא למעשה תוצר של תקופה ושל שיח, וכזאת היא תוצר של פרשנות מציירי המפה. על המפה מוטבעים מקומות ואירועים בהתאם לתפישה הפוליטית והתרבותית של יוצריה.

חלק מהמפות שבהן אנו נעזרים אינן רק מפות פיזיות, אלא גם מפות מנטליות. מפה מנטלית היא מפה אישית או קולקטיבית שמגדירה את המקום שבו אנו חיים, מאפשרת לנו לזהות את המרחב שלנו ולתת משמעות להווה ולעבר שלו, וכוללת מרכיבים של תרבות, שפה, זהות ועוד.

יחידה זו מבקשת לעורר מודעות למה שנמחק מהמפה הישראלית. בחינה של המפות המנטליות והפיזיות שלנו מפנה תשומת לב להקשר שבתוכו הן נוצרו, למרכיביהן וליחסים בין גורמים שונים המוטבעים בהן. לדוגמה, ניתוח חלק מהמפות הישראליות שאנו מכירים, חושף דווקא את ההיסטוריה הפלסטינית של הארץ, על אף הניסיון לטשטשה.

היחידה הראשונה בערכה מתחילה מתוך המקום המוכר והקרוב לתלמידים, המקום שממנו יבחרו להתחיל לספר על עצמם. חשוב לציין כי יחידה זו נועדה אמנם להתחיל ולהכיר את הנכבה, אך לצד מטרה זו היא מהווה גם אמצעי להיכרות מעמיקה בין התלמידים. הנכבה תוזכר רק בסוף הפעילות, וכחיבור לפעילויות הבאות. כך, אנו סבורות, ניתן לפתוח את הנושא ברגישות ולהתמודד עם התחושות השונות שהוא מעלה.

הנוף שלתוכו אנו גדלים מוטבע בתוכנו כחלק מהזהות שלנו ומהמפה המנטלית שלנו. הפעילות תתחיל מסימון הידע האישי של התלמידים על המפה – ייצוג של המרחב שבו אנו חיים. התלמידים יתבקשו לצייר את מפת הארץ ולסמן עליה מקומות המשמעותיים להם (למשל מקומות הקשורים לביוגרפיה שלהם, מקומות אהובים, שנואים, מעוררי געגועים ועוד).

ההיכרות המעמיקה והמחודשת עם המפה המוכרת, נועדה לפתוח בצורה "רכה" את ההתמודדות עם הנושא הקשה; עם זאת, סימון הידע הקיים מסמן בו-זמנית גם את מה שחסר בייצוג המרחב, את הדברים שאיננו יודעים עליהם.

זוהי יחידת פתיחה ללימוד על הנכבה, אך היא גם פעילות של היכרות בין התלמידים, דרך שיתוף בביוגרפיות שלהם עצמם. באמצעות שרטוט מפות האישיות לכל תלמיד, יתגלו מבטים שונים ומגוונים על אותה מפה.

בפירוט מהלך פעילות זו מוצע להשתמש במונח "מפת הארץ". מושג זה עמום וכללי בכוונה, על מנת לתת מקום לפרשנויות רבות ככל האפשר. השפה שבה אנו משתמשים על מנת לתאר את המקום הגאוגרפי שבו אנו חיים כוללת ביטויים פוליטיים המעידים על היחס שלנו למרחב ולגבולותיו ("ארץ ישראל", "מדינת ישראל", וכו'), ומכאן גם על אי-ההסכמות לגבי מהי בעצם הארץ, מהם גבולותיה, וכיצד צריכה להיראות המפה. אם תלמידים שואלים איזו מפה בדיוק לצייר ומהם גבולותיה, רצוי לומר שיציירו את מפת הארץ כפי שהם מבינים אותה. חשוב להעלות את הקשיים וההתמודדות עם מושג זה בדיון בכיתה.

המפה והמקומות שיסומנו עליה ייצרו חיבור בין המקום האישי והבית, לבין המרחב והידע הציבורי. הדיון שבסוף היחידה נועד לחבר בין ההתייחסויות האישיות של התלמידים (הזיכרונות, הסיפורים, הידע על המקום) לבין ההיסטוריה הפלסטינית הלא מסופרת של המקום, על האירועים שקרו בו לפני ובמהלך 1948. חשוב שבסוף יחידה זו יעלו בכיתה שאלות לגבי איזו היסטוריה אנחנו כן מכירים ואיזו היסטוריה איננו מכירים. ניתן גם להרחיב את הדיון לשאלות כגון כיצד מסומנות מפות, על-ידי מי, מי נמצא במפה ומי לא, והאם ניתן להתייחס למפה ככלי אובייקטיבי להבנת המציאות. סיכום הדיון נועד לעורר סקרנות ראשונית בקרב התלמידים ורצון לדעת על הנכבה.